

O PLACĂ VOTIVĂ DEDICATĂ LUI SILVANUS

DE

VASILE MOGA

Rîndurile de mai jos își propun să semnaleze o placă votivă din marmură, cunoscută numai prin intermediul unui mularj din gips păstrat în colecțiile muzeului de istorie din Alba Iulia. Piesa a fost descoperită în suburbia Partoș a orașului Alba Iulia, pe locul unde odinioară se întindea Colonia Aurelia Apulensis¹. Ea a intrat în patrimoniul muzeului în anul 1902, fiind achiziționată de A. Cserni, așa după cum reiese din vechiul registru-inventar la poziția 4 167.

În condiții pe care nu le cunoaștem, originalul a dispărut, păstrindu-se în schimb o copie fidelă.

Placa (fig. 1), cu dimensiunile de 20 × 14 × 3,2 cm, înfățișează pe Silvanus, divinitate protectoare a pădurilor, cîmpiilor, culturilor de orice fel și a casei rustice². Îmbrăcat într-o *tunica* scurtă, peste care se observă un veșmînt suplimentar prins cu o fibulă puternic marcată, zeul, cu barbă, poartă pe cap o bonetă frigiană. Greutatea corpului cade pe piciorul drept, în timp ce stîngul este puțin fandat înapoi. Încălțămîntea constă din cizme scurte-*calceus*. Cele trei atribute caracteristice sînt reprezentate cu grijă. În mîna dreaptă Silvanus ține cunoscutul cuțit curbat, *fals vineatica*, unealtă obișnuită agricultorilor daco-romani, iar în stînga un baston lung, aluzie la *pedum*-ul păstorilor, sau, mai precis, la creanga de pin, atribute semnificative ale zeului agriculturii și pădurii. Cîinele din colțul stîng, cu privirea spre zeitate, sugerează atributul de păzitor credincios al casei rustice.

Răspîndirea cultului lui Silvanus la Apulum și în localitățile rurale din vastul *territorium* care aparținea marelui centru economic, militar și cultural este atestată de existența a 24 de altare epigrafice votive³.

¹ Bibliografia referitoare la orașul Apulum este extrem de numeroasă. Indicăm doar o bibliografie selectivă: A. Cserni, *Alsofahervármegy története á roman Korban*, în *Az Alsofahervármegyét monografija*, II/1, Aiud, 1901, p. 107–667; E. Kornemann, în RE, IV, col. 547–548 și XVI/1, col. 604; C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 128–129; Idem, SCIV, 1, 1950, 2, p. 225–228; I. I. Russu, Apulum, 3, 1949, p. 145–161; D. Tudor, *Orașe, tirguri și sate în Dacia romană*, Edit. științifică, București, 1968, p. 145–161; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, Edit. științifică, București, 1969, p. 125–127; Al. Popa, Al. Aldea, Apulum, 10, 1972, p. 209–220.

² Vezi RE, III/2, col. 117–127; DA, IV, p. 1341–1345; R. Cagnat, V. Chapot, *Manuel d'archéologie romaine*, I/2, Paris, 1916, p. 385; L. W. Jones, *The cults of Dacia*, Berkeley, 1929, s.v. *Silvanus*; J. Toutain, *Les cultes païens dans l'empire romain*, I, Paris, 1907, p. 260–273.

³ I. Berciu — Al. Popa, Apulum, 5, 1964, p. 167–203, nr. 8.

Analiza lor dovedește că aici, Silvanus era adorat fie sub denumirea simplă⁴, fie sub cea întregită cu epitetele Domesticus⁵, Silvestris⁶, Sacer⁷, Augustus⁸, Sanctus⁹, Deus¹⁰. Uneori el apare cu alte divinități din bogatul pantheon greco-roman, ca, de exemplu, Diana¹¹, Terra Mater și Hercule¹². Dedicantii aparțin diferitelor categorii sociale: comandanți ai legiunii XIII Gemina, funcționari ai administrației orașului, veterani ai unității militare cantonate la Apulum, oameni simpli, liberi și chiar sclavi. Pe un asemenea monument¹³ se păstrează o a doua reprezentare a zeului, cu deosebirea că scena se petrece într-o pădure, redată plastic prin doi copaci (fig. 2).

Analogii pentru placa apulensă se cunosc la Ulpia Traiana, Napoca și Potaissa¹⁴. Piese respective au în general aceleași dimensiuni, fără să se poată preciza dacă au fost lucrate într-un singur atelier sau după un model unic. Pe unele plăci, Silvanus este încadrat de copaci stilizați, în timp ce pe altele aceștia lipsesc. Ținând seama de dimensiunile relativ reduse ale acestor monumente figurative, credem că ele au fost utilizate drept *ex voto*-uri, alături de statuetele divinităților casnice, în locuințele adoratorilor lui Silvanus. Din punct de vedere artistic, noul monument votiv este o lucrare modestă de artă provincială, executată în secolele II—III e.n. într-unul din atelierile de sculptură de la Apulum.

În legătură cu mulțimea inscripțiilor și reprezentărilor dedicate lui Silvanus, monumente ce abundă în Dalmatia, Moesia Superior și Pannonia, unii cercetători înclină să vadă în cultul său o veche divinitate autohtonă, comună provinciilor respective¹⁵. Dacă, pentru teritoriul în discuție situația indică de fapt un vechi cult perpetuat în epoca romană, constatarea nu este tot atât de valabilă și pentru Dacia. Față de încercările vechi¹⁶, studiile recente¹⁷ caută să demonstreze că prezența cultelor

⁴ CIL, III, 1141—1144; D. Radu, Apulum, 4, 1961, p. 97—119; C. Daicoviciu, Dacia, 7—8, 1937—1940, p. 299—336, nr. 10—14; I. I. Russu, Materiale, 6, 1959, p. 871—897 corectează inscripția numărul 14 publicată de C. Daicoviciu.

⁵ CIL, III, 1147—1151, 1155; 7733—7734; A. Csérni, *op. cit.*, nr. 533; I. Berciu — Al. Popa, *op. cit.*, p. 192—194, nr. 8.

⁶ CIL, III, 1154 = 7775; 1155.

⁷ CIL, III, 1146—1147.

⁸ CIL, III, 1146.

⁹ CIL, III, 1153.

¹⁰ CIL, III, 1145.

¹¹ CIL, III, 1154 = 7775.

¹² CIL, III, 1152.

¹³ E. Zefleanu, Anuarul liceului Mihai Viteazul din Alba Iulia, 1923/1924, p. 71—77, nr. 1; C. Daicoviciu, *Cronica arheologică și epigrafică a Transilvaniei*, Cluj, 1930, reinterpretază inscripția publicată de E. Zefleanu.

¹⁴ Buday Arpad, Dolg Cluj, 7, 1916, fig. 16—19; aceleași piese sînt reluate de C. Pop, Terra Nostra, 1971, II, p. 57—73, fig. 11—14; D. Isac — I. Stratan, Banatica, II, 1973, p. 117—130; Pentru reprezentarea lui Silvanus mai vezi S. Reinach, *Répertoire de la statuaire grecque et romaine*, II, Paris, 1930, p. 43—45, 781.

¹⁵ J. Toutain, *op. cit.*, p. 260—273; Toth Ștefan, *Acta Classica Univ. Scientiarum Debrecensis*, III, 1967, p. 77—84; L. Balla — St. Toth, *Acta Classica Univ. Scientiarum Debrecensis*, IV, 1968, p. 69—78; V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum*, II, 2, București, 1913, p. 31—37, 46—51.

¹⁶ Gr. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturale ale Muzeului național de antichități*, I—II, București, 1908, p. 87; V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 145—146; C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 153—155; *Istoria României*, I, 1961, p. 439.

¹⁷ I. I. Russu, *I culti nella Dacia romana*, în *Civiltà romana in Romania*, Roma, 1970, p. 57—78; N. Gostar, Anuarul Institutului de istorie și arheologie, 2, Iași, 1965, p. 235—237.

Fig. 1. Alba Iulia, Partoș. Placă dedicată lui Silvanus.

Fig. 2. Alba Iulia. Altar votiv dedicat lui Silvanus Silvestris.

autohtone nu este exclusă pe teritoriul nord-dunărean. Până la noi descoperiri aceste ipoteze par să fie încă neconvingătoare deoarece, spre deosebire de alte provincii, în Dacia situația este mult mai complicată, atît din lipsa unor mărturii din vremea respectivă, cît, mai ales, din necunoașterea completă a divinităților daco-getice.

UNE PLAQUE VOTIVE DÉDIÉE AU DIEU SILVANUS

RÉSUMÉ

L'auteur présente une plaque votive inédite, connue seulement par un moulage en gypse, trouvé dans les collections du Musée d'histoire de Alba Iulia. Cette plaque fut découverte à Partoș, au lieu où fut jadis Colonia Aurelia Apulensis. Elle représente une vieille divinité italique, le dieu Silvanus avec trois attributs : protecteur des champs et des travaux agricoles, des forêts et de la maison rustique.

Le culte de Silvanus était très répandu à Apulum et sur son vaste territoire, comme l'attestent de nombreuses inscriptions, soit avec différentes épithètes, soit simplement sous son nom. La plaque représente un modeste travail sculptural d'art provincial, daté aux IIe—IIIe siècles de n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Alba Iulia, Partoș. Plaque dédiée à Silvanus.

Fig. 2. Alba Iulia. Autel votif dédié à Silvanus Silvestris.

